

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Методичні вказівки
до проходження переддипломної практики
для студентів спеціальності 076 «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та
комерційна логістика»)
ОС «Магістр» усіх форм навчання

Методичні вказівки до проходження переддипломної практики для студентів спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика») ОС «Магістр» усіх форм навчання/ Укл.: В.В.Лифар, К.І. Антонюк. – Запоріжжя: НУ«Запорізька політехніка», 2019. – 33 с.

Укладачі: Лифар В.В., д.е.н., проф., завідувач кафедри маркетингу та логістики НУ «Запорізька політехніка»
Антонюк К.І., к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу та логістики

Затверджено на засіданні кафедри маркетингу та логістики, протокол № 8 від 29.03.2019 р.

Затверджено НМК ФЕУ протокол № 19 від 17.04.2019 р.

ЗМІСТ

		стор.
	Вступ	4
1	Загальні положення	6
1.1	Організація та обґрунтування проведення переддипломної практики	6
1.2	Нормативне забезпечення проведення переддипломної практики	8
2	Зміст практики	10
2.1	Мета і завдання переддипломної практики	10
2.2	Бази переддипломної практики	11
2.3	Організація та керівництво переддипломною практикою	12
2.4	Індивідуальне завдання	16
3	Підсумки переддипломної практики	18
3.1	Правила ведення і оформлення щоденника	18
3.2	Оформлення звіту з переддипломної практики	18
3.3	Оцінка результатів переддипломної практики	25
Додаток А Зразок гарантійного листа з підприємства (організації)		29
Додаток Б Рекомендована форма індивідуального завдання на переддипломну практику		30
Додаток В Перелік джерел для збору та опрацювання інформації для написання звіту з практики		31
Додаток Д Зразок оформлення титульної сторінки звіту		33

ВСТУП

Практика здобувачів вищої освіти є невід'ємною складовою процесу підготовки висококваліфікованих спеціалістів, знання та вміння яких відповідають реальним запитам суспільства. Практика передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь, а заключною ланкою практичної підготовки є переддипломна практика, яка проводиться перед виконанням дипломної роботи. Під час цієї практики поглиблюються та закріплюються теоретичні знання з усіх дисциплін навчального плану, добирається фактичний матеріал для виконання дипломної роботи.

Практика здобувачів вищої освіти у цілісному навчально-виховному процесі передбачає:

- оволодіння різноманітними видами професійної діяльності;
- отримання особистого досвіду роботи у різних професійних ролях;

- самовдосконалення у професійній майстерності.

Очікуваними результатами проходження переддипломної практики є:

- знання основ функціонування логістичної служби в організації;

- вміння працювати з емпіричною базою дослідження (складання програми і плану дослідження, постановка і формулювання завдань дослідження, визначення об'єкта дослідження, вибір методики дослідження, вивчення методів збору й аналізу даних);

- уміння застосовувати на практиці методи логістичного менеджменту, організації закупівельної та розподільчої діяльності;

- уміння відбирати релевантну інформацію, для прийняття логістичних управлінських рішень і обґрунтовувати висновки проведених досліджень.

Проходження переддипломної практики передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти **компетентностей**:

Загальні:

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

2. Здатність оперувати основними положеннями і методами дисципліни, що викладались під час навчання, при вирішенні професійних практичних завдань.

3. Здатність аналізувати значущі проблеми і процеси та знаходити шляхи вирішення проблем, які виникають під час професійної діяльності.

4. Здатність приймати обгрунтовані рішення.

5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

6. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях і проводити дослідження на професійному рівні.

Фахові:

1. Бути обізнаним із найновішими теоріями, інтерпретаціями, методами і практичними прийомами логістики.

2. Здатність критично інтерпретувати результати останніх теоретичних та практичних досліджень у сфері логістики.

3. Здатність проведення самостійних досліджень та інтерпретації їх результатів у предметній області логістики.

4. Здатність демонструвати оригінальність і творчий підхід до роботи за фахом.

5. Здатність до діагностування різних аспектів логістичної діяльності ринкового суб'єкта, здійснення аналізу та прогнозування.

6. Здатність до визначення комплексу ефективних засобів управління логістичною діяльністю.

7. Здатність управляти логістичною діяльністю підприємства, формувати та обирати оптимальну логістичну стратегію, проектувати логістичні системи та оцінювати їх ефективність.

8. Здатність розв'язувати складні практичні проблеми з планування та наступного ведення комерційної діяльності на посередницьких підприємствах різних форм власності в умовах невизначеності ринку.

9. Здатність організовувати та управляти бізнес-проектами в торгівлі.

1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1 Організація та обґрунтування проведення переддипломної практики

Однією з найважливіших форм підготовки здобувачів вищої освіти-випускників, а також загальним підсумком навчання та підготовки до написання магістерської дипломної роботи є переддипломна практика.

Практика здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» Національного університету «Запорізька політехніка» зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика») є невід'ємною складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих за час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь за спеціальністю, сприяє їх розширенню та поглибленню. Практика покликана скоротити термін адаптації молодого фахівця (випускника факультету економіки та управління за професійним спрямуванням «Організація торгівлі та комерційна логістика» до реального підприємства чи організації після закінчення Національного університету «Запорізька політехніка». Під час практики здобувачі вищої освіти не тільки оволодівають сучасними формами і методами роботи в сфері комерційної логістики та організації торгівлі на базі конкретної організації чи підприємства, але й мають можливість безпосередньо впливати на логістичну систему об'єкту практики шляхом її дослідження, аналізу, вияву сильних та слабких сторін і формулювання рекомендацій щодо вдосконалення діяльності в рамках дипломної роботи за результатами проходження переддипломної практики. Тобто сучасний рівень освіти передбачає активне, а не пасивне проходження здобувачем вищої освіти переддипломної практики.

Зміст переддипломної практики, яку проходять здобувачі вищої освіти 6 курсу, розкриває систему практичної підготовки зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика») за освітнім ступенем «Магістр». Переддипломна практика магістрів проводиться для здобувачів вищої освіти всіх форм навчання згідно з навчальним

планом. У таблиці 1.1.1 наведено зміст переддипломної практики, який необхідно відобразити в щоденнику.

Таблиця 1.1.1 – Зміст проходження переддипломної практики магістрами спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика»)

№ п/п	Види робіт, що виконуються
1	Установчі збори
2	Інструктаж з техніки безпеки
3	Підготовка теоретичної частини з теми дослідження
4	Вивчення установчих документів підприємства — бази практики
5	Дослідження зовнішнього середовища підприємства, його конкурентоспроможності
6	Ознайомлення з документацією підприємства по темі дослідження
7	Дослідження внутрішнього середовища підприємства
7.1	Визначення та аналіз основних напрямів діяльності підприємства
7.2	Вивчення й аналіз організаційної структури управління підприємством
7.3	Ознайомлення та проведення техніко-економічного аналізу діяльності підприємства
8	Аналіз торговельної діяльності підприємства
9	Аналіз логістичної діяльності підприємства
10	Визначення основних проблем підприємства за обраною темою дослідження
11	Формулювання пропозицій та обґрунтування шляхів удосконалення торговельної або логістичної діяльності підприємства
12	Визначення можливості та ступеня впровадження сформульованих пропозицій
13	Виконання індивідуального завдання практики
14	Оцінка можливості впровадження заходів підвищення ефективності діяльності підприємства (висновок керівника підприємства)
15	Апробація результатів практики на наукових конференціях, у наукових статтях
16	Підготовка матеріалів та написання звіту з практики

Здобувачі вищої освіти всіх форм навчання проходять переддипломну практику у терміни, визначені графіком навчального процесу.

Переддипломна практика є заключним етапом підготовки фахівців з вищою освітою перед виконанням магістерської дипломної роботи, під час якого перевіряються надбані теоретичні знання й відпрацьовуються професійні навички та вміння. Зазвичай, вихідні дані до теми дипломної роботи здобувачі вищої освіти починають збирати під час проходження фахової практики і завершують під час переддипломної практики.

Оскільки переддипломна практика зі спеціальності передусе написання дипломної роботи за освітнім ступенем «Магістр», то закріплення здобувачів вищої освіти за певною базою практики повинно здійснюватись відповідно до тематики дипломної роботи з урахуванням особливостей об'єкта та предмета дослідження. Це дасть змогу здобувачам вищої освіти зосередити увагу на всебічному вивченні досвіду роботи підприємства та використовувати зібрані матеріали для написання дипломної роботи.

1.2 Нормативне забезпечення проведення переддипломної практики

Переддипломна практика є частиною наскрізної програми практики здобувачів вищої освіти спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика») і має нормативне забезпечення у вигляді:

- Закону України «Про вищу освіту»;
- освітньо-професійних програм;
- Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.1993 р. № 93;
- положення про проведення практики студентів Національного університету «Запорізька політехніка»;
- навчального та робочого планів зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика»);
- програми переддипломної практики;

- інструкцій, які враховують особливості навчання з конкретної спеціальності чи спеціалізації;
- інструкцій з охорони праці та навколишнього середовища.

2 ЗМІСТ ПРАКТИКИ

2.1 Мета і завдання переддипломної практики

Переддипломна практика є логічним завершенням усіх видів практики і необхідною для завершення практичної підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Вона є невіддільною складовою освітньо-професійної підготовки магістрів, основним завданням якої є закріплення теоретичних знань, одержаних у процесі навчання, формування професійного вміння приймати управлінські рішення в конкретних умовах будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності, оволодіння сучасними методами, формами організації торговельної та логістичної діяльності. Переддипломна практика спрямована на закріплення, поглиблення та зміцнення отриманих під час навчання в університеті знань, надбання професійних вмінь та навичок, оволодіння сучасними методами, формами організації наукової та економічної роботи, розрахунково-аналітичними операціями, управлінськими процедурами та технічними засобами виконання робіт, формування у здобувачів вищої освіти професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових умовах, виховання потреби систематичного поновлення своїх знань та творчого їх застосування в майбутній сфері діяльності випускника.

Мета переддипломної практики полягає у закріпленні, поглибленні та доповненні теоретичних знань здобувача вищої освіти, одержаних при вивченні спеціальних дисциплін, що викладаються в університеті, набутті досвіду роботи логіста як фахівця, зборі практичних матеріалів для написання дипломної роботи.

Завдання переддипломної практики:

- вивчити практичні аспекти та принципи організації торговельної і логістичної діяльності господарюючого суб'єкта;
- отримати навички використання теоретичних знань на практиці та формулюванні висновків на підставі показників діяльності господарюючого суб'єкта;
- отримати практичний досвід роботи фахівця в галузі торгівлі і логістики;
- здійснити підбір і систематизацію матеріалу для виконання дипломної роботи;

- визначити майбутні перспективи своєї професійної діяльності.

Під час проходження переддипломної практики здобувачі вищої освіти набувають досвіду поєднання методів управління, проведення науково-дослідних робіт, професійних якостей, навичок творчого ставлення до підприємництва; збирають інформацію для написання дипломної роботи, яка охоплює весь спектр питань, пов'язаних з організацією торговельної, комерційної та логістичної діяльності на підприємстві, охоплюючи сфери постачання, виробництва, збуту.

2.2 Бази переддипломної практики

Усі види практичної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика») проводяться на підприємствах (організаціях) виробничої та невиробничої сфер. За погодженням з завідувачем кафедрою «Маркетинг та логістика» в окремих випадках практика може проводитися в науково-дослідних і проектних інститутах, громадських організаціях, органах державного управління.

Базою практики можуть бути підприємства різних форм власності, видів господарської діяльності, організаційно-правового статусу, які є юридичними особами і функціонують на ринку не менше двох років та здійснюють виробничу, виробничо-торговельну, посередницьку, оптово-збутову, зовнішньоекономічну та інші види діяльності.

На цих підприємствах повинні застосовуватись передові форми та методи управління й організації комерційної і логістичної діяльності. На підприємствах повинні працювати висококваліфіковані фахівці, які здатні створити відповідні умови студентам у набутті професійних навичок.

Місця і бази практики визначаються договорами, що укладаються університетом і підприємствами (організаціями), умовами контрактів, заявками підприємств, організацій, власним вибором місця практики здобувача вищої освіти. За відсутності договору на проведення практики здобувач вищої освіти може проходити практику на підприємстві, якщо університетом буде отримано лист з проханням направити його саме на це підприємство в терміни практики. Здобувачі вищої освіти, які самостійно обрали собі

базу практики, повинні підтвердити цей факт гарантійним листом з підприємства – бази практики. Приклад оформлення гарантійного листа наведено в Додатку А.

При підготовці здобувачів вищої освіти за цільовими договорами з підприємствами (організаціями), бази практики передбачаються в цих договорах. В тих випадках, коли підготовка здобувачів вищої освіти здійснюється за заявами фізичних осіб, бази практики забезпечуються університетом або цими особами, що визначаються умовами договору.

Підприємства (організації, установи), які використовуються як бази практики, повинні відповідати наступним вимогам:

- наявність структур, робота яких відповідає спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика»);

- можливість кваліфікованого керівництва практикою здобувачів вищої освіти;

- можливість надання здобувачам вищої освіти на час практики робочих місць;

- готовність забезпечити доступ до інформації, необхідної для написання дипломної роботи зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика»);

- можливість наступного працевлаштування випускників Національного університету «Запорізька політехніка». При наявності вакантних посад в організаціях-базах практики, які співпадають з переліком посад в кваліфікаційній характеристиці з підготовки бакалавра (спеціаліста), рекомендується об'єднувати проходження практики з роботою на цих посадах. При цьому здобувач вищої освіти повинен в повній мірі виконати як програму практики, індивідуальне завдання, так і оформити всі необхідні документи в строки відповідно з навчальним планом.

2.3 Організація та керівництво переддипломною практикою

Переддипломна практика проводиться в індивідуальній формі. Індивідуальна форма – це безпосереднє вивчення кожним здобувачем вищої освіти програмних питань переддипломної практики, виконання відповідних розрахунків, проведення досліджень, необхідних для

підготовки звіту про переддипломну практику і написання дипломної роботи магістра.

Наказом ректора Національного університету «Запорізька політехніка» про проведення переддипломної практики здобувачів вищої освіти визначається:

- місце та терміни проведення переддипломної практики;
- склад студентських груп;
- відповідальні керівники (відповідають за організацію практики та перевірку підсумкового звіту за її результатами).

Перед початком переддипломної практики здобувач вищої освіти має отримати:

- програму практики;
- індивідуальне завдання;
- щоденник з практики.

На початку переддипломної практики здобувачі вищої освіти повинні пройти інструктаж з охорони праці в галузі, ознайомитися з правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства, порядком отримання документації та матеріалів.

Після закінчення практики здобувач вищої освіти повинен подати на кафедру:

- заповнений щоденник з практики;
- звіт про проходження практики.

За організацію і проведення практики на кафедрі відповідальний завідувач кафедри.

В обов'язки завідувача кафедри входить:

- здійснення організаційного керівництва переддипломною практикою здобувачів вищої освіти і контроль за її проведенням;
- призначення з числа досвідчених викладачів керівників переддипломної практики від кафедри;
- забезпечення здобувачів вищої освіти необхідною навчально-методичною документацією з питань проходження практики.

В обов'язки керівника переддипломної практики від кафедри входить:

- контроль підготовленості баз практики (перед початком переддипломної практики);
- забезпечення проведення організаційних заходів перед направленням здобувачів вищої освіти на переддипломну практику: інструктаж про порядок проходження переддипломної практики та з

техніки безпеки; видача здобувачам вищої освіти необхідних документів (направлення, програма, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, тема дипломної роботи, методичні рекомендації щодо оформлення звітної документації тощо), перелік яких встановлює Національного університету «Запорізька політехніка»;

- інформування здобувачів вищої освіти про порядок надання звітів про переддипломну практику;

- розроблення тематики індивідуального завдання, яка враховує тему дипломної роботи;

- методичне керівництво роботою здобувачів вищої освіти з написання звіту про проходження переддипломної практики, аналізу зібраних матеріалів;

- перевірка звітів і щоденників здобувачів вищої освіти по завершенні переддипломної практики, написання відгуку про їх роботу;

- прийняття у складі комісії заліку з переддипломної практики, на підставі результатів якого здійснюється оцінка практики здобувача вищої освіти, його атестація та виставлення оцінки в залікову книжку;

- підготовка звіту про підсумки проходження переддипломної практики, обговорення їх на засіданні кафедри;

- вживання необхідних виховних та адміністративних заходів щодо здобувачів вищої освіти, які порушують правила внутрішнього трудового розпорядку підприємства та повідомлення про це завідувача кафедри.

Керівник переддипломної практики від підприємства призначається керівником цього підприємства з числа кваліфікованих фахівців.

В обов'язки керівника переддипломної практики від підприємства входить:

- організація практики згідно з програмою практики і тематики індивідуального завдання;

- знайомлення здобувачів вищої освіти з правилами техніки безпеки і охорони праці;

- забезпечення і контроль дотримання практикантами правил внутрішнього розпорядку;

- визначення місця практики, забезпечення найбільшої ефективності її проходження;

- забезпечення виконання погоджених з навчальним планом графіків проходження практики за структурними підрозділами підприємства;

- надання практикантам можливості користуватись наявною літературою, необхідною документацією;

- створення необхідних умов для засвоєння практикантами нової техніки, передової технології, сучасних методів організації праці;

- контроль виконання Кодексу законів про працю України тощо;

- складання короткого відгуку про роботу кожного практиканта.

У відгуку відзначається виконання здобувачем вищої освіти програми практики, його ставлення до роботи, трудової дисципліни, рівень оволодіння практичними навичками та ін. Керівники не повинні допускати колективного виконання здобувачами вищої освіти однієї і тієї ж роботи.

В обов'язки здобувача вищої освіти під час проходження переддипломної практики входить:

- участь в організаційних заходах перед початком переддипломної практики, одержання необхідної документації, індивідуального завдання, консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;

- своєчасне прибуття на базу практики;

- погодження з керівником переддипломної практики від підприємства графіку виконання програми та його дотримання;

- погодження з керівництвом підприємства (організації) місця практики, посади, яка буде займатися, під час її проходження;

- дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку, вимог трудового законодавства, передбачених для працівників бази практики.

2.4 Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання розробляється керівником переддипломної практики від кафедри (який є керівником дипломної роботи), видається кожному здобувачеві вищої освіти та оформлюється окремою сторінкою у звіті з проходження практики за підписом керівника. Матеріали, отримані здобувачем вищої освіти під час виконання індивідуального завдання, повинні використовуватись

під час підготовки доповідей на наукові студентські конференції та під час написання наукових статей.

Зміст індивідуального завдання повинен враховувати конкретні умови та можливості підприємства (організації, установи), відповідати потребам виробництва і одночасно відповідати цілям і завданням дипломування за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика»). Крім того, індивідуальне завдання має відповідати здібностям і теоретичній підготовці магістрантів, враховувати їх навички до аналітичної та наукової роботи.

Індивідуальне завдання складається в довільній формі (рекомендована форма індивідуального завдання наводиться в додатку Б) і залежить від теми дипломної роботи магістра, об'єкту, предмету та завдань дипломного дослідження. Тому, перш ніж приступити до розробки індивідуального завдання на переддипломну практику, слід визначитися з відповідними елементами дипломної роботи магістра та скласти її попередній план. Це надасть можливість розробити якісне індивідуальне завдання та визначитися зі змістом, обсягом звіту з практики, документацією, що потрібна для написання дипломної роботи, та уникнути труднощів при написанні практичної (другої, аналітичної) частини дипломної роботи. Слід зазначити, що індивідуальне завдання за потреби може змінюватися під час проходження переддипломної практики, але ці зміни обов'язково узгоджуються з науковим керівником.

Індивідуальні завдання у межах переддипломної практики повинні бути орієнтовані на збір матеріалів щодо організації логістичних процесів в сферах постачання, збуту, виробництва та проведення конкретних розрахунків (наприклад, розрахунок транспортних витрат та вибір оптимального виду транспорту, розрахунок складських витрат та оптимізація складських процесів, аналіз запасів продукції в сферах постачання та збуту на основі методики ABC- та XYZ-аналізу).

Тематика індивідуальних завдань може охоплювати широке коло питань, пов'язаних з проведенням досліджень ефективності логістичних процесів на підприємстві, оцінкою ефективності побудови організаційної структури служб логістики, системи планування логістичної діяльності, організації ланцюгів поставок, системи розподілу, внутрішньовиробничої логістики.

Під час проходження переддипломної практики магістрант повинен, по-перше, провести дослідження логістичної системи підприємства чи структурних підрозділів, розробити рекомендації з удосконалення логістичної діяльності; по-друге, приймати участь у роботі підрозділу підприємства (магістрант переймає досвід та бере участь у розробці стратегічних та тактичних завдань підприємства (підрозділу), у плануванні та організації діяльності підприємства; за дорученням керівника здійснювати поточний контроль за діяльністю структурного підрозділу, підтримувати зв'язок з іншими підрозділами підприємства; брати участь в обговоренні окремих проблем, що потребують вирішення та набувати навичок ділового спілкування; допомагати керівникові підрозділу в складанні звітних документів та оперативної інформації щодо діяльності підрозділу; розробляти пропозиції щодо впровадження заходів з поліпшення діяльності у підрозділі тощо; по-третє, провести необхідні «польові» дослідження і зібрати матеріал, необхідний для написання звіту, та подальшого його використання при написанні дипломної роботи.

При підготовці звіту з переддипломної практики здобувачі вищої освіти повинні використовувати методологію наукових досліджень, інструментарій прикладних досліджень у логістиці, методи логістичного менеджменту, стратегічного маркетингу, інструментарій прикладних досліджень у сфері транспортної і складської логістики, економіко-статистичні методи (при обробці даних), методи прогнозування та інші.

Під час проходження переддипломної практики практиканту рекомендується ознайомитися з вітчизняною та зарубіжною літературою, Інтернет-джерелами, в яких висвітлюється досвід діяльності організацій за темою дипломного дослідження. Також слід вивчити нормативно-правові акти, постанови, інструкції і методичні вказівки, що регламентують діяльність підприємства.

3 ПІДСУМКИ ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ

3.1 Правила ведення і оформлення щоденника

Щоденник практики є основним документом здобувача вищої освіти на час проходження переддипломної практики. Бланк щоденника наведено на сайті університету <http://zntu.edu.ua/novi->

[blanki-zntu](#). У щоденник коротко записується все, що зроблено здобувачем вищої освіти відповідно до плану переддипломної практики.

Після завершення переддипломної практики заповнений щоденник подається для підпису керівникам практики від навчального закладу і бази практики.

Оформлений щоденник з печаткою підприємства, відгуками та підписами керівників, здобувач вищої освіти повинен надати комісії навчального закладу.

Без заповненого щоденника переддипломна практика не зараховується.

3.2 Оформлення звіту з переддипломної практики

Результати проходження практики здобувач вищої освіти магістрант оформляє як письмовий звіт. Він повинен мати чітку побудову, логічну послідовність, переконливу аргументацію, доказовість висновків і обґрунтованість рекомендацій.

В основу звіту повинні бути покладені ретельно відібрані, достовірні, систематизовані і узагальнені дані. У процесі збору і первинного опрацювання матеріалу слід звертати увагу на кількісну відповідність аналогічних даних у різних джерелах, що підтверджує їх релевантність. При цьому важливо використовувати здобуті в університеті знання з відповідних дисциплін, що допомагають одержати необхідну інформацію.

Джерелами інформації для проведення аналізу (оцінки) результатів діяльності підприємства, підготовки звіту про результати проходження переддипломної практики є матеріали, наведені в додатку В, а також плани і звіти про результативність різних напрямів господарської діяльності, дані оперативного статистичного і бухгалтерського обліку, опитування і спостереження на робочих місцях, інша оперативна і періодична документація, корпоративна преса, виступи керівників та спеціалістів підприємства.

Збираючи та опрацьовуючи матеріал, необхідно дослідити якомога більше нового з того, що з'явилось у практиці господарювання в даній галузі, передовий досвід, нормативні документи. З урахуванням цих матеріалів здійснюється аналітичне оцінювання діяльності підприємства у досліджуваному напрямі,

з'ясовуються шляхи і обґрунтовуються конкретні заходи щодо підвищення ефективності його функціонування і розвитку.

Звіти здобувачів вищої освіти зберігаються на кафедрі маркетингу та логістики до завершення навчання в університеті.

Обсяг звіту – до 30 сторінок тексту (без врахування додатків).

Звіт про проходження практики оформлюється кожним здобувачем вищої освіти окремо з такими структурними елементами:

- титульний аркуш;
- зміст;
- вступ;
- загальна характеристика підприємства (організації);
- аналіз внутрішнього середовища підприємства;
- аналіз зовнішнього середовища підприємства;
- аналіз торговельної діяльності підприємства;
- аналіз логістичної діяльності підприємства;
- результати виконання індивідуального завдання;
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки.

Титульна сторінка. Приклад оформлення титульної сторінки наведено у додатку Д.

Зміст. Містить перелік структурних розділів звіту з посиланням на сторінки.

Вступ. У вступі розглядаються проблеми розвитку галузі, її стан на поточний період, характеризуються цілі, завдання, організаційні основи, принципи побудови господарюючої структури. При цьому розглядаються поточні та довгострокові завдання.

Загальна характеристика підприємства (організації, установи та ін.). У розділі розглядається організаційно-правова форма підприємства, історія його створення та розвитку, зазначається місцезнаходження. Досліджуються система управління, структура підприємства, надається характеристика підрозділів, покладених на них функції, взаємозв'язки між ними; розкриваються основні види діяльності та послуги, що надаються, основні операції.

Аналіз внутрішнього середовища підприємства передбачає його огляд у розрізі відповідних складових (структура, культура, ресурси).

Аналіз зовнішнього середовища підприємства передбачає огляд факторів зовнішнього середовища прямого і непрямого впливу.

Аналіз торговельної діяльності підприємства передбачає дослідження системи розподілу підприємства (тип розподілу, рівень каналів), обсягів оптової та роздрібної торгівлі, взаємодії з посередниками.

Аналіз логістичної діяльності підприємства передбачає дослідження системи постачань та складування матеріально-технічних ресурсів, готової продукції на підприємстві, системи транспортування, в тому числі побудову схеми логістичного ланцюга.

Індивідуальне завдання. Видається керівником переддипломної практики відповідно до обраної теми магістерської дипломної роботи.

Висновки. На закінчення звіту необхідно зробити висновки про стан підприємства, виявити сильні і слабкі сторони його діяльності, показати можливості ефективної роботи, відмітити рівень виконання поставлених у вступі мети і завдань, надати рекомендації щодо удосконалення досліджуваного напрямку роботи.

Список використаних джерел містить джерела, на які є посилання у звіті.

Додатки. Таблиці, рисунки, схеми, діаграми, документація, ілюстраційний матеріал, не включені до основної частини звіту, у разі потреби представляють у вигляді додатків, щоб інформаційно доповнити або проілюструвати основний матеріал звіту.

На розсуд керівника переддипломної практики від кафедри замість деяких розділів тематичного плану здобувачу вищої освіти може бути запропоновано поглиблене вивчення тих розділів, що безпосередньо пов'язані з обраною темою магістерської дипломної роботи.

Звіт і щоденник переддипломної практики повинні бути завірені печаткою та підписом керівника переддипломної практики від підприємства, організації, установи.

Звіт про переддипломну практику необхідно оформити з дотриманням таких вимог:

- текст звіту має бути надрукований на комп'ютері з одного боку аркуша паперу формату А4 (1,5 інтервал, шрифт Times New Roman, 14 кегль, формули виконані у редакторі Times New Roman Symbol, рисунки у редакторі Microsoft Exel та Microsoft Graft, рисунки мають бути згруповані);

- сторінки звіту нумеруються у правому верхньому куті;

- сторінка тексту обмежується полями: з лівого боку – 30 мм, з правого боку – 10 мм, зверху – 20 мм, знизу – 20 мм. Відстань між заголовком і текстом – 1,5 інтервали;

- текст кожного структурного елемента звіту починається з нової сторінки;

- розділи та підрозділи звіту з практики нумеруються арабськими цифрами послідовно по всьому тексту;

- заголовки розділів друкуються великими літерами симетрично до тексту звіту, без крапки в кінці, без підкреслювання;

- заголовки підрозділів друкуються з абзацного відступу, з великої літери, без крапки в кінці, без підкреслювання.

Оформлення таблиць.

На всі таблиці, які наведені в тексті звіту, мають бути посилання: Номер таблиці складається зі слова «Таблиця», порядкового номеру розділу та порядкового номеру таблиці у межах розділу (рис. 3.2.1).

Таблиця 1.4

Динаміка витрат на логістику у 2016-2018 рр., тис. грн

Види витрат	Роки			
	2015	2016	2017	2018
Прямі	20,0	22,0	29,0	36,0
Опосередковані	10,0	12,0	15,7	22,9

Рисунок 3.2.1 – Приклад оформлення таблиці

Заголовки граф і рядків таблиці слід друкувати з великої літери, підзаголовки граф – з малої літери, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великої літери, якщо вони мають самостійне значення. В кінці заголовків і підзаголовків крапки не ставляться. Таблицю залежно від розміру розміщують під текстом, у якому вперше на неї посилаються, або на наступній сторінці. Допускається розміщувати таблиці вздовж довгого боку аркуша паперу.

Якщо таблиця переноситься на наступні сторінки, то в першій її частині проставляють номери граф; нижню горизонтальну лінію не проводять; на наступних сторінках друкують справа «Продовження

табл.» та її номер, проставляють номери граф відповідно до першої частини таблиці.

У таблицях слід обов'язково зазначати одиницю виміру. Якщо всі одиниці виміру є однакові для всіх показників таблиці, вони наводяться у заголовку. Одиниці виміру мають наводитися у відповідності до стандартів. Числові величини у таблиці повинні мати однакову кількість десяткових знаків.

Оформлення формул.

Формули нумеруються арабськими цифрами. Номер формули складається порядкового номеру розділу та порядкового номеру таблиці у межах розділу (рис.3.2.2), за виключенням додатків.

$$I = n \times \frac{q_o}{S}, \quad (2.1)$$

де I – інтервал між замовленнями, днів;
 n – кількість робочих днів у році;
 S – річна потреба у товарі, що його замовляють, один.;
 q_o – оптимальний розмір замовлення, один.

Рисунок 3.2.2 – Приклад оформлення формули

Рівняння і формули треба виділяти з тексту вільними рядками. Вище і нижче кожної формули потрібно залишати один рядок 1,5 інтервалу. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=) або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (x) або ділення (:).

Номер формули друкується в круглих дужках на рівні формули з вирівнюванням праворуч. У формулі, як символи фізичних одиниць, слід застосовувати позначення, встановлені відповідними стандартами або іншими документами.

Пояснення символів і числових коефіцієнтів, що входять до формули, наводяться під формулою. Пояснення кожного символу слід наводити з нового рядка в тій послідовності, в якій їх наведено у формулі. Перший рядок пояснення починається зі слова «де».

Посилання у тексті на формули (їх порядкові номери) подають у дужках, наприклад: у формулі (2.1).

Оформлення ілюстративного матеріалу.

До ілюстрацій відносять: схеми, графіки, діаграми, карти, креслення, фотографії тощо. Ілюстрації подаються у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Графічний матеріал нумерується арабськими цифрами в межах кожного розділу. Номер рисунку складається з номеру розділу та порядкового номеру таблиці, за виключенням додатків. Рисунок супроводжується підписом «Рис.» та розміщуються безпосередньо під ілюстрацією з вирівнюванням по центру (приклад наведено на рис. 3.2.3). Відстань між текстом та рисунком, а також між назвою рисунку і текстом має дорівнювати один рядок 1,5 інтервалу. На всі ілюстрації мають бути посилання в тексті. Якщо ілюстрації, що розміщено в роботі, створені не автором, необхідно, подаючи їх у роботі, вказати у квадратних дужках використане джерело.

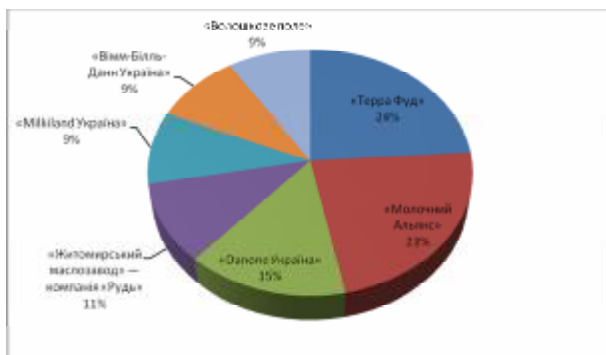

Рис. 3.1 Ринкова частка виробників молочної продукції в Україні, 2018 р., % [27]

Рисунок 3.2.3 – Приклад оформлення рисунку

Деталізація.

Перерахування чи деталізація тексту, за необхідності, може бути наведена усередині підрозділів. При першому рівні перерахування перед кожною позицією варто ставити малу літеру українського

алфавіту з дужкою. При другому рівні перерахування – варто нумерувати.

Приклад:

а) споживчий ринок;

б) ринок організацій:

1) ринок продукції виробничо-технічного призначення;

2) ринок перепродажів;

3) ринок державних установ.

Перерахування першого рівня друкують малими літерами з абзацного відступу (1,25 мм), другого рівня – з абзацним відступом (1,25 мм) щодо місця розташування перерахувань першого рівня.

Оформлення додатків.

Додатки позначають великими літерами української абетки, починаючи з А, за винятком літер Г, Є, З, І, Й, О, Ч.

Кожний додаток слід починати з нової сторінки із зазначенням зверну посередині слова «Додаток» і його номера. Нижче з великої літери по центру друкується заголовок матеріалу додатку.

Текст кожного додатку за необхідністю може бути поділений на розділи і підрозділи, які нумерують у межах кожного додатку. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатку (літеру) і крапку, наприклад, «А.2» (другий розділ додатку А); «В.3.1» (перший підрозділ третього розділу додатку В).

Оформлення використаної літератури та інших джерел інформації.

Під час роботи з різними джерелами науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, оскільки найменше скорочення може спотворити зміст, викладений автором. Після наведення у тексті інформації запозиченої зі спеціальної літератури, відповідних інструкцій, стандартів, нормативних актів, статистичних матеріалів (положення, таблиці, схеми, графіки, висновки і т. п.) слід обов'язково робити посилання (у квадратних дужках) на порядковий номер джерела в списку використаної літератури та номери сторінок, з яких узято інформацію. Наприклад: [6, с.11-12], де 6 – порядковий номер джерела; 11, 12 – сторінки джерела.

Література наводиться у такому порядку:

- Закони України, розпорядження, постанови і т.п. в алфавітному порядку чи у порядку згадування в тексті;

- українськомовні та російськомовні видання в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків чи у порядку згадування в тексті;

- література видана іноземними мовами в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків чи у порядку згадування в тексті.

Кожне джерело наводиться згідно його бібліографічних даних.

3.3 Оцінка результатів переддипломної практики

Після закінчення терміну практики здобувачі вищої освіти звітують про виконання програми переддипломної практики у вигляді:

- щоденника переддипломної практики з оформленими розділами. Щоденник підписується керівником переддипломної практики від підприємства та завіряється печаткою підприємства;

- письмового звіту. Звіт має містити відомості про виконання здобувачем вищої освіти усіх розділів програми переддипломної практики та індивідуального завдання, висновки і пропозиції, список використаної літератури тощо.

Звіт про практику здається на кафедру протягом двох днів після повернення здобувача вищої освіти з практики. Всі частини звіту з практики мають бути оформлені відповідно вимог, визначених у п.3.2. Звіти, які не відповідатимуть означеним вимогам, повертатимуться на доопрацювання. Правильне оформлення звіту є обов'язковою умовою складання заліку з переддипломної практики.

Здобувач вищої освіти допускається до складання диференційованого заліку з переддипломної практики у разі виконання програми практики в повному обсязі.

Керівник переддипломної практики від університету ознайомлюється зі звітом і дає загальну оцінку виконаної роботи. Після цього здобувач вищої освіти захищає звіт перед комісією, яка призначається завідувачем кафедри маркетингу та логістики.

До складу комісії входять керівник практики від навчального закладу, викладачі та (по можливості) керівник від бази практики.

Комісія приймає диференційований залік у здобувачів вищої освіти на базах практики в останній день її проходження або за рішенням завідувача кафедри в інший день до початку дипломування.

Члени комісії можуть максимально оцінити роботу здобувача вищої освіти у 70 балів. За результатами захисту здобувач вищої освіти може отримати ще 30 балів і сумарна оцінка звіту складе 100 балів.

У процесі захисту виявляється:

- якісний рівень проходження практики;
- ініціативність здобувачів вищої освіти, проявлена в період проходження переддипломної практики, висловлені пропозиції щодо покращення роботи підприємства.

При оцінюванні захисту звіту з переддипломної практики враховуються критерії, наведені у таблицях 3.3.1 та 3.3.2.

Таблиця 3.3.1 – Критерії оцінки результатів проходження переддипломної практики здобувачем вищої освіти

№ п/п	Елементи модуля	Кількість балів	Форма контролю
1	Виконання календарного графіку проходження практики	10	Поточний контроль
2	Виконання звіту	30	Перевірка звіту
3	Виконання індивідуального завдання	30	Перевірка індивідуального завдання
4	Захист практики	30	Диференційований залік в усній формі

Відповідно до положення «Про проведення практики студентів Національного університету «Запорізька політехніка»» здобувач вищої освіти, який не виконав програму переддипломної практики без поважних причини, відраховується з навчального закладу.

Якщо програма переддипломної практики не виконана здобувачем вищої освіти з поважної причини, то навчальним закладом надається можливість здобувачеві вищої освіти пройти переддипломну практику повторно через рік. Можливість повторного проходження переддипломної практики через рік, але за власний рахунок, надається і здобувачеві вищої освіти, який на підсумковому заліку отримав негативну оцінку.

Результат диференційованого заліку за переддипломну практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість і в залікову

книжку здобувача вищої освіти за підписом керівника переддипломної практики.

Таблиця 3.3.2 – Критерії встановлення мінімальної і максимальної кількості балів для окремих елементів модуля

№ п/п	Елемент модуля	Кількість балів
1	Виконання календарного графіку проходження практики	
1.1	Календарний графік виконується вчасно	10
1.2	Календарний графік виконується із незначним запізненням	7–9
1.3	Календарний графік виконується із значним запізненням	2–6
1.4	Календарний графік виконується невчасно	0–1
2	Виконання звіту	
2.1	Звіт виконано в повному обсязі (згідно робочої програми практики), глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція	26–30
2.2	Звіт виконано в повному обсязі, обґрунтоване розкриття теми	21–25
2.3	Звіт суто компілятивного рівня, допущено грубі неточності, проблема розкрита неповно	6–20
2.4	Звіт не зараховано	0–5
3	Виконання індивідуального завдання	
3.1	Індивідуальне завдання виконане в повному обсязі, глибоке розкриття проблеми, є посилання на відповідні джерела, відображено результати самостійних досліджень	
3.2	Індивідуальне завдання виконане в повному обсязі, обґрунтоване розкриття проблеми, допущені неточності	21–25
3.3	Індивідуальне завдання виконане не в повному обсязі, здобувач вищої освіти погано орієнтується в матеріалі	6–20
3.4	Індивідуальне завдання не виконане, здобувач вищої освіти не орієнтується у матеріалі	0–5
4	Захист практики	
4.1	Повна відповідь, надано всі необхідні пояснення	26–30
4.2	Неповна відповідь або допущено неточності	21–25
4.3	Неповна відповідь або допущено окремі помилки	16–20
4.4	Неповна відповідь або допущено суттєві помилки	6–15
4.5	Незадовільна відповідь	0–5

Критерії оцінювання результатів практики

Підсумки результатів переддипломної практики здобувача вищої освіти визначаються за допомогою системи оцінювання, що використовується у ЗНТУ з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS у такому порядку:

За шкалою ECTS:	За національною шкалою:	За шкалою ЗНТУ:
A	5 (відмінно)	90-100
B	4 (дуже добре)	85-89
C	4 (добре)	75-84
D	3 (задовільно)	70-74
E	3 (достатньо)	60-69
FX	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання	35-59
F	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним курсом	0-34

Додаток А

Зразок гарантійного листа з підприємства (організації)

Друкується на фірмовому бланку підприємства

Ректору НУ «Запорізька політехніка»
проф. Белікову С.Б.

Просимо направити для проходження переддипломної практики магістранта, гр. ФЕУ-213м, спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» («Організація торгівлі та комерційна логістика») Бондаренко Івана Івановича на період з «__» ____ 20__ р. по «__» ____ 20__ р.

Дотримання норм техніки безпеки, виконання програми практики та надання інформації для звіту та написання дипломної магістерської роботи гарантуємо.

Керівником практики від підприємства призначено

(посада, П.І.П)

Директор підприємства _____

(підпис, П.І.Б.)

М.П.

Додаток Б

Рекомендована форма індивідуального завдання на переддипломну практику

Національний університет «Запорізька політехніка»
Кафедра маркетингу та логістики

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
для проходження переддипломної практики

студента-магістра _____

прізвище, ім'я, по батькові студента-магістра

групи _____

номер групи

спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
(«Організація торгівлі та комерційна логістика»)

База практики: _____

Терміни практики: з «_____» _____ 2019 р. по «_____» _____ 2019 р.

Тема дипломної роботи: _____

Об'єкт дослідження: _____

Предмет дослідження: _____

Завдання дослідження: _____

Керівник переддипломної практики від кафедри маркетингу та логістики:

«_____» _____

Підпис

Прізвище, ім'я, по батькові

Керівник практики від підприємства-бази практики:

«_____» _____

Підпис

Прізвище, ім'я, по батькові

Дата видачі завдання: «_____» _____ 2019 р.

Додаток В

Перелік джерел для збору та опрацювання інформації для написання звіту з переддипломної практики

1. Статут підприємства.
2. Положення про функціональні підрозділи.
3. Колективний договір.
4. Посадові інструкції фахівців.
5. Штатний розклад працівників апарату управління.
6. Форми бухгалтерської та статистичної звітності.

Форма № 1 «Баланс».

Форма № 2 «Звіт про фінансові результати».

Форма № 3 «Звіт про рух грошових потоків».

Форма № 4 «Звіт про власний капітал».

№ 1-П (річна) «Обсяг продукції (робіт, послуг) в оптових цінах підприємства без податку на додану вартість і акцизного збору». Підприємства лісозаготівельної, молочної і маслосироробної, м'ясної і рибної промисловості, споживчої кооперації і побутового обслуговування населення становлять відповідно до спеціалізованої річної форми №№ 1-П (ліс), 1-П (мол.), 1-П (м'ясо), 1-П (риба), 1-П (споживспілка), 1-П (побут-пром).

№ 1-П (термінова) — місячна, квартальна, № 1-П (споживспілка) — термінова місячна, квартальна.

№ 2-ПВ — середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу та фонд оплати праці.

№ 5-С — собівартість виробленої продукції.

№ БП «Баланс виробничих потужностей».

№ 11-ОФ «Звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію (знос)».

№ 22 «Зведена таблиця основних показників, які комплексно характеризують господарську діяльність підприємств (об'єднань)».

№ 1-КМП (квартальна) — малі підприємства і кооперативи.

№ 1-П (малі) — (річна) — кооперативи, малі підприємства.

№ 29-АПК — підсобні промислові підприємства.

№ 6 (квартальна) — рентабельність окремих видів продукції.

№ 1 ціни (пром) — оптові ціни на промислову продукцію.

№ 1-К (пром.) — бланк обстеження ділової активності промислового підприємства.

Форма 1-ПВ Звіт з праці

Форма 3-ПВ Звіт про використання робочого часу

Форма 5-с Звіт про витрати на виробництво продукції, робіт послуг

7. Договори з постачальниками.

8. Організаційно-розпорядницькі документи: накази, розпорядження, інструкції.

9. Довідкова інформація до аналітичних і прогностичних розрахунків.

10. Річні звіти підприємства.

Додаток Д

Зразок оформлення титульної сторінки звіту

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Кафедра маркетингу та логістики

ЗВІТ

з переддипломної практики
(назва підприємства)

Студента (ки) _____ курсу _____ групи

спеціальності _____

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник: _____

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Кількість набраних балів _____

м. Запоріжжя
20__рік